

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

JULI 2025
€ 3,25

Helmonds HEEM

69

**Een Indisch avontuur
Koude Oorlog en 'Bescherming
Bevolking' in Helmond
Relieken van het
'Rijke Roomse Leven'**

colofon

HEEMKUNDEKRING HELMONT

Inlichtingen:

E: info@heemkundekringhelmont.nl

Heemkamer:

Pastoor van Leeuwenstraat 23,
5701 JS Helmont
T: 0492 - 330342

Website:

www.heemkundekringhelmont.nl

BESTUUR

Voorgitter: Harrie Heesterbeek

Secretaris: Dorethé van Dijk

T: 0492 - 474745

Penningmeester: Karel Spee

E: penningmeester@heemkundekringhelmont.nl

Bestuurslid en P.R.: Gerry van Liempt

T: 0492 - 554233

LIDMAATSCHAP

Kringlidmaatschap incl. abonnement: € 25,-

Geginslidmaatschap incl. abonnement: € 35,-

Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
t.n.u. Heemkundekring Helmont

HELMONDS HEEM

Redactie: Jolanda Bakker, Henk Roosenboom,

Martin van Veghel en Marinus van den Elsen

E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

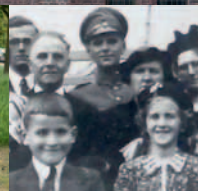
Druk: Laumé reclame-drukwerk

ISSN 1389-9937

Vergendkosten: binnenland € 20,-
respectievelijk € 10,- bij digitaal heemblad.

Omslag voorzijde: Interieur van de verbouwde
Leonarduskerk. Foto: Beeldbank Cultureel Erfgoed

Omslag achterzijde: In 1954 liet de firma Raymakers
huizen bouwen aan de Houtse Parallelweg en de Willem
Prinzenstraat voor haar werknemers. Elk huis kreeg een
tegeltapeau in de voorgevel dat betrekking had op de
werkzaamheden van de bewoner. Foto: Marinus van den Elsen

INHOUD

Van de redactie 3

Van het bestuur 4

Korte berichten 5

Een Indisch avontuur
Herman van Lieshout 10

Koude Oorlog en organisatie
'Bescherming Bevolking' in
Helmont 16

Relieken van het
'Rijke Roomse Leven' 23

Begunstigers 35

Van de redactie

Uit een nalatenschap kwam het Indisch fotoalbum van oorlogsslachtoffer Herman van Lieshout boven water. Door de nabestaanden werd aan Heemkundekring Helmont gevraagd om zijn militaire loopbaan en zijn persoonlijk leven uit te diepen. Herman was in Nederlands-Indië getrouwd en de naam van zijn echtgenote was bij zijn Helmondse familie niet bekend. Ook zorgde de babyfoto van 'ons Toosje' voor veel verwarring. Was het een kind uit hun huwelijk? In Indonesische archieven kon geen geboorteakte worden achterhaald en tot op vandaag moet Heemkundekring Helmont het antwoord schuldig blijven. De naam van de echtgenote, Irene Johann, was wel snel gevonden via haar Nederlands weduwenpensioen. Jolanda Bakker dook in de archieven en spoorde ook de Nederlandse familie van Irene Johann op. Nog niet eerder is er in Helmonds Heem aandacht geschonken aan Helmonders in Nederlands-Indië.

Eugène Plessen deed onderzoek naar het begrip 'De Koude Oorlog' en de faciliteiten en activiteiten van de (vrijwillige) Bescherming Bevolking (BB) in Helmond. De Nederlandse Bescherming Bevolking werd in 1952 opgericht naar Brits model. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was de civiele bescherming in Groot-Brittannië cruciaal. In Helmond was er een BB-commandopost in een ondergrondse bunker aan de Helmondselaan. In de kelder van het voormalige oude Postkantoor op de hoek van het Ameideplein was ook zo'n faciliteit. Op diverse locaties in Nederland werden Rijksmagazijnen gebouwd voor de opslag

van grote hoeveelheden reddings- en geneeskundige artikelen en voedsel. Formeel werd de BB op 11 juni 1986 opgeheven.

In deel 4 van de rubriek 'De relieken van het Rijke Roomse Leven' behandelt Martin van Veghel de Leonarduskerk en de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De Leonarduskerk werd vernoemd naar Leonardus van Veghel, een van de achttien heilig verklaarde Martelaren van Gorkum. Het gebouw is een sober variant van de expressionistische stijl van de Delftse school en werd gebouwd tussen 1939-1940. De inwijding van de kerk vond in 1947 plaats. De kerk is sinds 1998 niet meer als zodanig in gebruik en tegenwoordig een gezondheidscentrum.

De sterke toename van de bevolking in de 19^e eeuw droeg er toe bij dat er in Helmond West behoefte was aan een kerk. Gekozen werd voor de omgeving van de Steenweg. Het ontwerp voor de Onze-Lieve-Vrouwekerk kwam van de architect Jos Magry. De bouw startte in 1914 en werd ten gevolge van de economische crisis pas in 1925 voltooid. Van 1928 tot 2012 was deze kerk in gebruik. In 2015 besloot men de kerk te transformeren tot theater, waarbij het klassieke karakter van de kerk niet werd aangetast. «

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 oktober 2025. Kopij kunt u tot 1 september zenden aan;

redactie@heemkundekringhelmont.nl

Maximale lengte van een artikel is 2500 woorden en aangeleverde beelden dienen van hoge kwaliteit te zijn met bronvermelding.

De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor om ingezonden stukken te weigeren of aan te passen.

Van het bestuur

In de Algemene Leden Vergadering van 25 maart hebben we afscheid genomen van Ton Janssens, de afgelopen zeven jaar bevoegen voorzitter van onze heemkundekring. We zijn hem veel dank verschuldigd voor zijn grote inzet voor onze vereniging. We hebben een waardig opvolger gevonden in de persoon van Harrie Heesterbeek die vanaf nu onze kring gaat leiden. Wij wensen hem veel succes.

Op 29 april konden we weer genieten van een mooie lezing over Karelstein - 't Witte Huis. Ruim 80 aanwezigen luisterden geboeid naar het verhaal over het huis en zijn bewoners wat werd verteld door Ton Kox, een van de huidige bewoners die zich heeft verdiept in de geschiedenis van het huis. In het najaar verschijnt zijn boek over Karelstein - 't Witte Huis, we kijken er naar uit.

Op initiatief van onze heemkundekring heeft Burgemeester Sjoerd Potters, onder grote publieke belangstelling, op 4 mei een plaquette onthuld bij 'De Bakelse Beemden' in de wijk Dierdonk

in het kader van de 80-jarige bevrijding. Hiermee wordt de neergestorte piloot Stanislaw Jan Litak herdacht die op deze plaats op 5 maart 1945 neer stortte met zijn vliegtuig na een mislukte noodlanding in het weiland.

Zoals elke keer eindigen we dit bericht met een oproep aan de leden om eens na te denken over een functie in ons bestuur. Het huidige bestuur kan zeker aanvulling gebruiken en ook zijn we nog steeds op zoek naar iemand die volgend jaar onze huidige secretaris wil gaan vervangen. «

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stadshobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 10.00 tot 12.00 uur is de genealogiekamer geopend, voor ieder die belangstelling heeft voor zijn voorouders en daar onderzoek naar wil doen.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 uur is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de heemkamer openbaar voor het verwerven van informatie en kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop. «

Thema Open Monumentendag 2025

Erfgoed & Architectuur

In het kader van de Open Monumentendag organiseert Monumenten Werkgroep Helmond twee lezingen naar aanleiding van het cultuurhistorisch onderzoek dat Contrei in samenwerking met Noor Mens in opdracht van de gemeente Helmond maakt. Met als titel: De betekenis en resultaten van Cultuurhistorisch Onderzoek in Helmond

Voor de pauze presenteert Hugo van Velzen, adviseur bij cultuurhistorisch onderzoeksbureau Contrei, de opzet van het onderzoek en laat op gebiedsniveau de ruimtelijke ontwikkeling van delen van Helmond zien met de daarbij behorende cultuurhistorische waarden en karakters.

Na de pauze laat architectuur-historicus Noor Mens de stedenbouwkundige en architectonische ontwikkeling van Helmond zien aan de hand van een aantal beeldbepalende

gebouwen en complexen.

Boeiende lezingen over de voor Helmond belangwekkende resultaten uit een alles omvattend cultuurhistorisch onderzoek naar Helmond. Een niet te missen kans voor iedereen met interesse voor de historie en het erfgoed van Helmond.

**Locatie: Theaterzaal Speelhuis.
Donderdag 11 September 2025,
Aanvang 19.30 uur. Toegangsbewijzen
GRATIS te reserveren op de website van
het Speelhuis.**

«

Foto omstreeks 1920 met haven en zicht op de brug en rechts daarachter West-Ende.

D'n dikke boom van Arberg

In de jaren vijftig, zestig en zeventig van de vorige eeuw verdwenen in Helmond een groot aantal monumentale panden. Het was de tijd van wederopbouw en vooruitgang. De stad had een snelweg en flats nodig, vond men. Voor oude gebouwen had men weinig oog. Maar ook monumentaal groen moest het ontgelden. Zo werd in de jaren vijftig de kasteeltuin 'opgesierd' met een nieuw fabriekspand van Vlisco. En in 1965 sneuvelde Helmonds dikste boom aan de Warandelaan.

De boom, een zomereik (*Quercus robur*), had in 1935 al een omtrek van ruim vijf meter en was zo'n dertig meter hoog. Aan de omtrek van een boom valt moeilijk te herleiden hoe oud de boom is. Daarvoor heb je de jaarringen nodig, maar helaas is er niets tastbaars van de eik bewaard gebleven. Toch lijkt het waarschijnlijk dat de eik gepoot is toen de Van Arbergs,

heren van Helmond waren. Albert-Joseph van Arberg (1655-1726) nam het kasteel en zijn omgeving flink onder handen. Zo werd rond 1680 een nieuwe kasteelpoort gebouwd, die in 1959 moest wijken voor de aanleg van de Kasteeltraverse. Ook de twee torens die het kasteel nu flankeren, zijn eind zeventiende eeuw gebouwd. Zijn zoon Maximiliaan (1691-1767) paste

D'n dikke boom sprak zó tot de verbeelding, dat er zelfs een ansichtkaart van werd gemaakt. Voor zover bekend is dit de enige Helmondse ansichtkaart met een boom 'in de hoofdrol'. Afbeelding: particuliere collectie

het eeuwenoude park, de Warande, aan naar de vorm zoals we die nu nog kennen. Via de Eikendreef en de Warandelaan kon de kasteelheer vanuit de kasteeltuin gemakkelijk en nagenoeg ongezien in de Warande komen.

De Warandelaan, de Eikendreef en de Warande behoorden, naast vele andere gronden, tot de bezittingen van de kasteelheer Van Arberg. Onder de heerlijke rechten die hij bezat, viel uiteraard ook het pootrecht. Eind 18e eeuw werd de familie Wesselman eigenaar van het kasteel en haar gronden. De douairière Wesselman koos, begin 20e eeuw, het terrein waar de Eikendreef overgaat in de Warandelaan uit voor de bouw van haar nieuwe woning, toepasselijk Eikenhorst geheten. Na haar dood kocht Harry Hendriks (bijgenaamd 'de Poistenkunning') in 1954 villa Eikenhorst. Het landgoed rondom de villa werd in verschillende kavels opgedeeld en verkocht. Het perceel met de oude eik kreeg een nieuwe eigenaar. De textiel-fabrikant Jan van Asten liet hier het huis met de naam 'Madomacaja' bouwen. De naam was een samentrekking van de voornamen van zijn kinderen. Villa 'Madomacaja' kreeg als adres Warandelaan nr. 19.

Na de bouw van Madomacaja stond hij in voortuin van de villa, helemaal tegen de openbare weg aan. De gemetselde erfafscheiding werd onderbroken omdat daar de boom stond. Nadat de boom werd gekapt, is er een metalen hekwerk geplaatst. Daardoor is nog steeds te zien waar de boom heeft gestaan en hoe imposant hij was. De reden van de kap is onbekend. Maar de gemeente was op dat moment wel bezig om de oude, dubbele

De stamomtrek van de zomereik bedroeg in 1935 al meer dan vijf meter. Foto: beeldbank Nationaal Archief

eikenlaan in de middenberm van de Warandelaan te rooien. Men wilde het bomenbestand verjongen. Misschien is de oude eik daar ook in meegenomen.

Jan Verhoeven, voormalig tuinman van de familie Wesselman en later in dienst van de gemeente, heeft nog grote schijven laten zagen van de stam. Hij was hoofd van de Plantsoenendienst en stond bekend om zijn vakkennis en grote liefde voor bomen. De schijven van de eik werden opgeslagen in de kelders van het kasteel. Dit met de bedoeling om er later nog tafelbladen van te laten maken, ter herinnering aan de monumentale boom. Maar daar is helaas niets van terecht gekomen. Zo resten ons enkel nog een aantal foto's, een oude ansicht en een lege plek in de Warandelaan.

«

Monument voor Poolse piloot Litak

Op zondag 4 mei jl. onthulden burgemeester Sjoerd Potters en Gerry van Liempt een monument en informatiebord ter nagedachtenis aan de Poolse Flight Lieutenant Stanislaw Jan Litak. Deze piloot stortte tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog neer in de buurt van het geallieerde vliegveld B.86 bij Helmond.

De 27-jarige Litak, die meerdere onderscheidingen had ontvangen, voltooide in totaal 58 gevechts- en 40 operationele missies. Het is tragisch, dat hij slechts 64 dagen voor de officiële bevrijding van Europa om het leven kwam in een weiland in Helmond.

Op zondag 5 maart 1945 escorteerde F/Lt. Stanislaw Jan Litak Britse bommenwerpers tijdens een missie naar Gelsenkirchen in Duitsland. Zijn toestel, een North American P-51 Mustang Mk III (FX 925), werd boven bezet gebied geraakt. Hoewel hij erin slaagde het Helmonds geallieerde vliegveld B.86 te bereiken, kreeg hij vanwege het gevaar op een crash geen toestemming om te landen. In de buurt van het vliegveld keerde hij zijn vliegtuig op zijn buik en liet zich met parachute uit het vliegtuig vallen. Rond half vier 's middags stortte het toestel neer in een weiland in het huidige natuurgebied de Bakelse Beemden in Dierdonk. Litak overleefde de sprong niet: zijn parachute was niet opengegaan.

Burgemeester Sjoerd Potters en Gerry van Liempt onthullen het monument ter nagedachtenis aan de Poolse piloot Stanislaw Jan Litak. Foto: Henk van Dijk

Drie jongens uit Bakel waren ooggetuigen van het incident. Ze snelden per fiets naar de plek des onheils en troffen een brandende vliegtuig aan met de overleden piloot ernaast. Het Rode Kruis haalde het lichaam op en Litak werd begraven op het oorlogskerkhof *De Oude Toren* in Eindhoven.

Jaren later, in 2014, keerde de geëmigreerde Gerrit Toonen - een van de drie broers die de crash destijds zag -

terug naar de plek, die hem nooit had losgelaten. Samen met de 'plane-hunters' Joop Hendrix, Sjaak de Veth en Theo Verkampen probeerde hij de exacte crashlocatie te achterhalen. Dit Recovery Team vond kleine wrakstukken met een serienummer dat direct verwees naar het toestel van Stanislaw Jan Litak. Na tachtig jaar bewijzen Helmonders, veteranen en Poolse inwoners van de stad hem alsnog de eer die hij verdient. «

Ernest Donders en Walther Frederiks bij het onthulde monument. Zij dragen het originele RAF uniform en een zwemvest met de naam 'Mae West', genoemd naar de rondborstige actrice van weleer. Foto: privé collectie

Een Indisch avontuur

door Jolanda Bakker

In januari 1938 meldt Helmonder Herman van Lieshout zich voor de dienstplicht. Hij kiest ervoor om voor zes jaar uitgezonden te worden naar Nederlands-Indië, het avontuur tegemoet. De uitkering van honderd gulden telt als extra stimulans. Hij vindt echter in 1943 op tragische wijze de dood in een Jappenkamp in Thailand. Heemkundekring Helmont legde de hand op het fotoalbum van Herman van Lieshout, indertijd woonachtig in de Karel Raymakersstraat.

Bladerend door zijn fotoalbum krijgen we een goed beeld van Herman van Lieshout en Nederlands-Indië. Zonde van zo'n mensenleven. Het uitbreken van een wereldoorlog stond duidelijk niet op zijn programma.

Op het naoorlogse bidprentje van Hermanus Maria (Herman) van Lieshout wordt summier de aanwezigheid van een echtgenote genoemd, maar verder geen bijzonderheden. De naam van zijn eega wordt hierop niet vermeld. De huidige nabestaanden weten het niet. Via het voormalig weduwenpensioen komen we achter de naam: Gerardine Irene Johann, geboren op 5 april 1921 in Batavia. Via het aanvraagformulier voor een paspoort zijn meer gegevens voorhanden. De naam van haar vader staat niet vermeld. Haar moeder is Sarah Mathilde Johann, geboren op 28 november 1894 of 1895 in Atjeh en heeft de Nederlandse nationaliteit.

Veel families hebben een Aziatisch-Europese afkomst. Werknemers van de Nederlandse handelsonderneming VOC (1602-1800) kiezen bij aankomst in de 'Oost' voor het samenleven met een Aziatische bijvrouw, een *njai* genaamd. Er is een tekort aan Europese vrouwen in de kolonie en veel mannen verdienen te weinig om een Europese vrouw te laten overkomen en te onderhouden. Kinderen uit Aziatische relaties worden erkend door de vader en krijgen ook hun achternaam, waardoor zij een Europese status krijgen. Erkent de vader hen niet, dan behouden de kinderen de inheemse status van de moeder en worden ze beschouwd als Aziatisch en hebben zij geen rechten. Onderzoek naar een Indische stamboom is vaak onmogelijk, omdat bronnen niet bewaard zijn gebleven.

Waar de unieke Nederlands-Indische naam 'Johann' precies vandaan komt, is

niet bekend. Bij werknemers van de VOC en op passagierslijsten komt deze achternaam niet voor, dus waarschijnlijk is het een patroniem, een bijnaam die afgeleid is van een van de voornamen. Opvallend is dat veel Duitsers en andere nationaliteiten in dienst zijn van de VOC. Voor wat betreft de achternaam 'Johann' kunnen we teruggaan tot medio 1800. In het stadje Salatiga, 40 km. van Semarang op midden Java, vinden we Sadeleen Johann met zijn inlandse vrouw Soraijah en hun zoon Andries(sen) Johann. Salatiga is bekend om zijn koffieplantages.

Terug naar Herman van Lieshout. Vanaf januari 1938 krijgt hij zijn (KNIL) opleiding in de Prins Hendrikkazerne nabij de Daalseweg in Nijmegen-Oost, waarbij hij wordt voorbereid op het tropische Indië. Ze trainen met pittige veldmarsen en beoefenen veel

gymnastiek. Ze leren Maleis en krijgen twee maal per week Indisch eten. De Nijmegenaren kunnen in de omgeving van de kazerne het ruiken wanneer er nasi wordt gegeten.

Op 8 juni 1938 is het dan zover. Op een foto zien we Herman tussen zijn vader en moeder en broers en zussen in de Maashaven te Rotterdam vlak voor vertrek naar Nederlands-Indië met het schip de 'Baloeran'. Zijn familie zou hem nooit meer terugzien.

De Baloeran doet op zijn weg richting Nederlands Indië verschillende steden aan: Southampton, Lissabon, Gibraltar, Marseille, Port Said, Colombo, Singapore en op 10 juli arriveren de Nederlandse militairen in Bandoeng (nu Bandung) in Nederlands-Indië. Meteen al een leuke foto in het album: de eerste fuif op 17 juli 1938 met een orkestje.

Het bidprentje van Hermanus Maria (Herman) van Lieshout. Collectie Heemkundekring Helmont

Het schip de *'Baloeran'*, genoemd naar een vulkaan op Java, is een vrij nieuw schip en wordt tot het jaar 1939 geëxploiteerd door rederij 'Rotterdamse Lloyd' voor het traject Nederlands-Indië. Tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt het een hospitaalschip voor de Duitse *Kriegsmarine*. De naam van het schip wordt veranderd in de *'Strassburg'*. Een lang leven is het schip niet beschoren. Het loopt in 1943 op een zeemijn buiten de haven van IJmuiden en wordt doelwit van geallieerde vliegtuigen en zinkt naar de diepte. Daar ligt het nu nog steeds. Een boei met het opschrift 'Wreck B'ran' markeert de huidige ligging.

Herman wordt gestationeerd in de Tjimahi kazerne van het 15^e Bataljon in het centrum van Bandoeng, de bloemenstad, op West-Java. De stad ligt op 770 meter boven zeeniveau en heeft daardoor een aangenaam koel klimaat

voor Europeanen. In het fotoalbum zien we nog geen foto van enige activiteit. Wel is er een foto van Herman bij de Curug Dago watervallen ten noorden van Bandoeng, bij de rivier Kali tijdens (schiet) bivak in Tjipatat. Hij gaat op bezoek bij de familie d'Hous en de familie Van Bussel tijdens de tropische kerstdagen in 1938. In 1939 gaan de militairen veelvuldig op meerdaagse oefening. Het afdalen in de krater van Tankoeban Prahoe staat standaard op het programma van de KNIL. Herman wordt in rang gepromoveerd tot Brigadier Infanterie en is werkzaam als secretaris van de aalmoezenier. Op 17 juni 1940 trouwt zijn beste vriend Frans Hulsbosch. Tussen de bedrijven door heeft de Helmondse Herman een vriendin opgedaan: Irene Johann, een verpleegster. Zij verloven zich in augustus 1940 en trouwen op 5 februari 1941 te Semarang in de R.K. kerk naast het weeshuis van de zusters Ursulinen, waar Irene is opgegroeid.

Herman temidden van zijn familie in de Maashaven te Rotterdam vlak voor vertrek naar Nederlands-Indië met de 'Baloeran'. Collectie Heemkundekring Helmont

Groepsfoto gemaakt tijdens de eerste fuif in Bandoeng op 17 juli 1938. De omcirkelde persoon is Herman. Collectie Heemkundekring Helmont

De Tweede Wereldoorlog wordt steeds meer voelbaar en het is duidelijk dat Nederlands-Indië niet buiten de oorlog zal blijven. Met name verovering van grondstoffen vormt een onmisbaar doel voor het Japanse oorlogsplan.

In de maanden na zijn huwelijk worden grote delen van Zuidoost-Azië door de Japanners onder de voet gelopen. De Nederlandse verdediging concentreert zich op het eiland Java, waar de regeringszetel is gevestigd. Na de complete

Trouwfoto van Herman van Lieshout en Irene Johann gemaakt op 5 februari 1941. Collectie Heemkundekring Helmont

Twee familiefoto's met 'ons Toosje' uit het fotoalbum. Collectie Heemkundekring Helmont

uitschakeling van de Koninklijke Marine in de nacht van 27 op 28 februari 1942 in de Javazee, valt Java alsnog in de handen van de Japanners. De commandant van de Nederlandse strijdkrachten capituleert op 8 maart 1942. Bij de strijd zijn 2549 personen omgekomen en er worden ongeveer 42.000 Nederlandse militairen krijgsgevangenen gemaakt. Hiermee begint ook de lijdensweg van Herman van Lieshout.

Vanaf de zomer van 1942 worden de meeste Nederlandse krijgsgevangenen met grote overvolle transportschepen (zogenaamde 'hell ships') naar het vaste land van Azië getransporteerd. Gedurende de overtocht wordt er bijna geen eten verstrekt en de leefomstandigheden zijn erbarmelijk. Ook is er voortdurend gevaar voor aanvallen van geallieerde vliegtuigen of onderzeeërs. Op 15 augustus 1942 komt Herman aan in het Thaise krijgsgevangenenkamp

Nong Pladuk, waar hij als dwangarbeider moet werken aan de Birma-spoorlijn, een traject van 415 km. door het tropische regenwoud richting Thanbyuzayat in Birma (nu Myanmar).

Werken aan deze 'dodenspoorlijn' betekent voor de gevangenen zeer lange dagen van extreem zwaar werk, terwijl ze blootstaan aan mishandelingen, ongelukken en tropische ziekten. Het zware werk in het broeierige klimaat van de tropen en het gebrek aan adequate voeding, schoon drinkwater, kleding, onderdak, medicijnen eisen hun tol. Ook voor Herman worden deze ontberingen uiteindelijk te veel. Een jaar later, op 12 augustus 1943 wordt hij met tropische malaria binnen gebracht in de ziekenbarak van het kamp Nong Pladuk II. Daar bezwijkt hij op 30 december 1943, slechts 33 jaar oud. Zijn lichaam wordt begraven op de begraafplaats bij het Jappenkamp. Hij krijgt na 1945

Traject van de Birma-spoorweg.

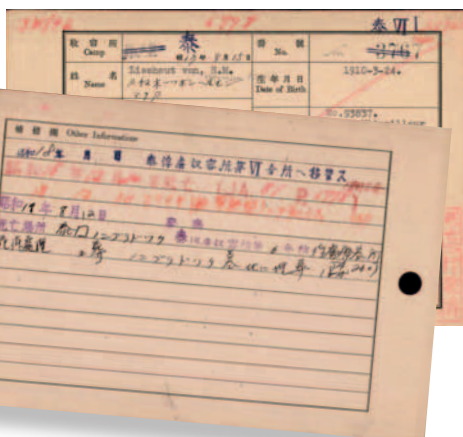
Foto: Wikipedia

een nieuwe rustplaats op het Ereveld Kanchanaburi (Don Rak) in Thailand. Dit ereveld is een van de drie rustplaatsen voor slachtoffers van de Dodenspoorlijn. Hier liggen de stoffelijke resten van 5084 Australische, Britse en Nederlandse oorlogsgevangenen, waarvan 1896 Nederlanders.

Zijn vrouw Irene kan op Java onder de radar van de Japanners blijven. Dit in tegenstelling tot circa 132.000 Nederlandse burgers, die wel worden opgesloten in de Japanse concentratiekampen. Irene probeert niet op te vallen en werkt als verpleegster in het plaatselijke ziekenhuis. Na de Tweede Wereldoorlog komt zij als oorlogsweduwe naar Nederland, woont even in Helmond en bouwt in Eindhoven een nieuw bestaan op.

Het Helmonds oorlogsslachtoffer Hermanus Maria (Herman) van Lieshout. Een naam, een gezicht en een verhaal. Denk aan hem als u de Gedachteniskapel bezoekt?

«

De Japanse interneringskaart van Herman.

Collectie Heemkundekring Helmont

De rustplaats van Herman van Lieshout op het Ereveld Kanchanaburi (Don Rak) in Thailand. Foto: Arno Dirkx

Met dank aan:

Familie Van Lieshout, Theo Meulendijks, Cor Vrijken, Ita van der Putten, Peter van der Meer.

Koude Oorlog en organisatie 'Bescherming Bevolking' in Helmond

door Eugène Plessen

Na de Tweede Wereldoorlog hielden twee machtige staten een wapenwedloop. Dat waren het kapitalistische Verenigde Staten en de streng communistische Sovjet Unie. Zij waren elkaars tegenpolen. Het ontstaan van het 'Ijzeren Gordijn' in Europa werd toen een feit. Ook in Nederland ging men zich voorbereiden op de dreiging uit het 'Oosten'. Zo ook Helmond! De Koude Oorlog was begonnen!

In 1952 werd in Nederland de Bescherming Bevolking (BB) opgericht volgens richtlijn en model luchtbescherming van de Britten. Haar taak was de civiele bescherming bij de gevolgen van oorlogshandelingen en bij grote rampen. De BB bestond uit de brandweerdienst, geneeskundige dienst, opruim/reddingsdienst/hersteldienst, verbindingdienst en sociale ondersteuningsdienst zoals eerste hulp bij opvang en verzorging. Naast deze diensten kreeg de politie en brandweer bij oorlogs-of rampsituaties een speciale taak en werd dan eveneens onderdeel van de BB.

De bestaande taak van de BB kreeg later een extra dimensie, omdat na de tweede helft van de jaren vijftig de kernwapens een grotere rol gingen

Bron: catalogus Lastdodo

spelen en men daar, naast conventionele wapenbedreiging, rekening mee moest gaan houden. In 1956 was de organisatie gegroeid naar 160.000 vrijwilligers. Zij werd daarop aangevuld met extra getrainde functionarissen voor chemische wapens. Het ABC (Atomaire, Biologische, Chemische, bestrijding).

Omdat men te weinig vrijwilligers had, de richtlijn was namelijk 200.000, werd in 1958 voor buitengewoon dienstplichtigen de 'noodwachtplicht' ingevoerd om zodoende alles volledig te kunnen bemannen. In die tijd werd je op je negentiende gekeurd voor de militaire dienst, maar het leger had echter niet iedereen nodig, zoals vastgelegd werd bij 'broederdienst'. Vanaf 1961 moesten de eerste drie gezonde zonen uit één gezin het leger in en de andere zonen hadden dan 'broederdienst'. Zij waren verplicht om bij de BB te gaan. Je werd dan buitengewoon dienstplichtig en je kon daarvoor opgeroepen worden. Echter werd er vanaf de jaren zeventig voortdurend bezuinigd op de BB. Om die reden deed de Minister van Binnenlandse zaken op 7 december 1981 mee dat de BB geleidelijk en gefaseerd zou worden opgeheven. Formeel werd de BB echter op 11 juni 1986 opgeheven. Tot deze tijd

waren vele landelijke bunkercomplexen nog altijd zodanig ingericht dat ze ook veilig waren voor fall-out bij een nucleaire aanval, dat was ook in Helmond het geval. Tegenwoordig kun je nog altijd de sporen daarvan ontdekken in onze stad.

Bestuur en Organisatie

Nederland werd onderverdeeld in verschillende gebieden waarbij de A-gemeenten naast A-kringen de belangrijkste waren. Grote steden in Nederland waren A-gemeenten. Kleinere steden, zoals Helmond met de omliggende dorpen Stiphout en Mierlo-Hout, vormden samen een A-kring. Verder had je ook nog verschillende B-kringen. De BB werd bestuurd vanuit het ministerie van Binnenlandse Zaken, maar had een eigen nationale commandopost te Utrecht. Iedere kring had daarnaast zijn eigen commandostructuur met een aangesteld hoofd Bescherming

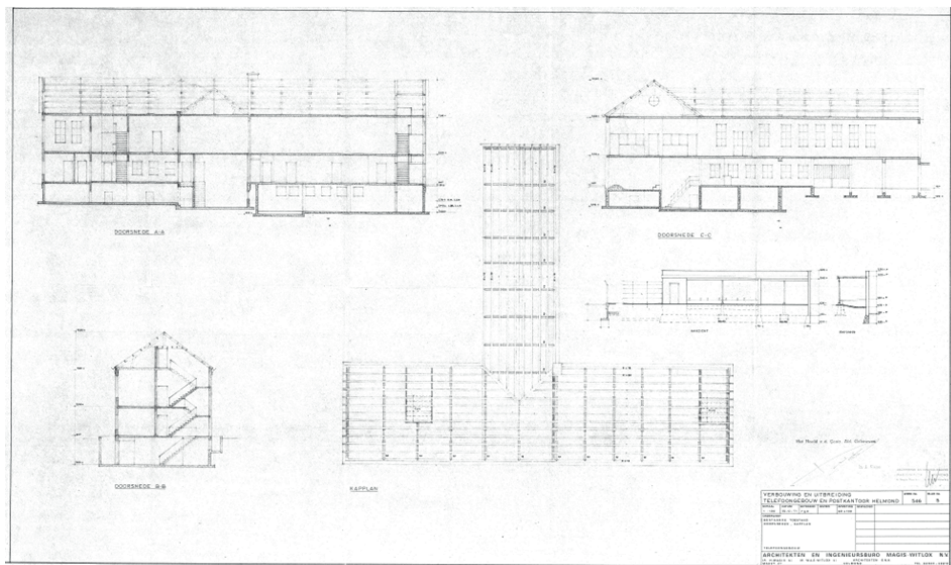

BB Torenstraat Helmond. Bron RHCe

gesitueerd was, ook nog beschikken over de kelder onder het oude postkantoor op de hoek van Ameideplein en Watermolenwal. Deze laatste kelder werd vooral gebruikt door de PTT, die zelf ook een eigen hulpdienst had.

Behalve in Helmond, dat al een eigen magazijn had, werden er op een groot aantal andere plaatsen in Nederland Rijksmagazijnen gebouwd en ingericht. Zij dienden als opslag voor grote hoeveelheden geneeskundige artikelen. Daarnaast verschenen voedselpots met vooral biscuit, melkpoeder en babyvoeding. Voor de BB Helmond lag het dichtstbijzijnde Rijksdepot in Helenaveen met een oppervlakte van 7000 m² per gebouw. De gebouwen herbergden o.a. de vele honderden Magirus brandweerwagens, puinhappers (speciale graafwerktuigen) en grote hoeveelheden reddings- en genees-

Helmond had verschillende BB faciliteiten en had dan ook naast het hoofdgebouw met magazijnen in de Torenstraat eveneens in de Helmondselaan een commando-bunker die zodanig ingericht was dat zij veilig kon zijn bij een oorlogssituatie met kernwapens. In deze bunker zouden naast de BB ook het stadsbestuur met brandweer en politie ondergebracht kunnen worden. Men kon daarnaast in combinatie met deze bunker, die in de Helmondselaan onder een schoolgebouw

Tekening met kelder oude postkantoor. Bron RHCE

Legervoertuig KMC.

Bron: BB Museum

Veldmuts KMC.

Bron: Wikipedia

kundige artikelen voor ziekenhuisinrichting. Ook kon de landelijke BB eveneens beschikken over oliedepots.

Opleiding tot noodwachter

Door de 'noodwachtplicht' ontstonden er centra ter opleiding van noodwachters, waar de buitengewoon dienstplichtigen een interne opleiding in verschillende vakgebieden kregen, zoals redding en EHBO. Deze opleidingslocaties werden ook wel oefenkampen genoemd. Op haar terreinen verschenen bouwwerken waar meerdere groepen medewerkers hun opleiding kregen en waarbij noodsituaties nagebouwd werden. Noodwachters oefenden daar bijvoorbeeld met een snijbrander om zich een weg te banen door puin. In vernuftige gecreëerde bouwwerken gebeurde dat. De drie landelijke opleidingscentra waren: Steenwijkerwold, Wieringerwerf en Helenaveen.

Korps Mobiele Colonnies (KMC)

In 1956 kwam de overheid met een nieuwe maatregel om de bestaande BB extra te kunnen ondersteunen. Een nieuw legeronderdeel, het KMC, werd ingesteld. Hiervoor werd mankracht en materieel beschikbaar werd gesteld wanneer het nodig was bij catastrofes, zoals bij rampen en oorlogssituaties. Het KMC bestond uit reserve plichtige officieren van alle drie de krijgsmachtonderdelen: landmacht, luchtmacht en marine naast herhaling plichtige soldaten en onderofficieren. Het KMC was gehuisvest op de Legerplaats Crailo bij Laren N.H. en bestond uit drie onderdelen: brandweer, reddingsdienst en geneeskundige dienst. Deze oud-militairen werden voor enkele weken gehuisvest op deze legerplaats en kregen daar dan een verkorte opleiding door een staf van beroepsmilitairen. Het KMC werd op 1 januari 1993 ontbonden.

Bron: Rijksdienst Cultureel Erfgoed

Verbindingsstructuur

Het zal duidelijk zijn dat voor het snel verlenen van hulp het nodig is dat de BB organisatie over goede verbindings- en commandoposten moest beschikken. De voor de BB belangrijkste verbindings- en commandoposten waren:

1. die tussen het Nationaal Commando en de Gewestelijke of Provinciale Commando's.
2. die tussen de Gewestelijke of Provinciale Commando's enerzijds en de commandoposten van de (Kring)-hoofden Bescherming Bevolking anderzijds.
3. die tussen de commandoposten van de (Kring)-hoofden Bescherming Bevolking enerzijds en de burgemeesters, de hoofden van diensten, wijk- en opstellingsplaatsen potentieel, uitkijkposten en andere daarvoor in aanmerking komende organen anderzijds.
4. die ten behoeve van de verkenning en van de bevelvoering op de plaats van de ramp.
5. die ten behoeve van waarschuwing en alarmering. De verbindingsmiddelen waren: telefoon, telex, radiotelegrafie en radiotelefonie.

Bron: Rijksdienst Cultureel Erfgoed

Commandobunker Helmondselaan

Toen ik in 1984 de school aan de Helmondselaan toegewezen kreeg als directeur, zag ik tot mijn grote verbazing dat er een atoomkelder onder de school gelegen was. Via een stenen trap ging je langs betonnen muren deze kelder binnen, die uit zeven ruimtes bestond. Geheel intact vind je nu nog altijd alle apparatuur die nodig was om 'overdruk' in de kelder te creëren. Dat gebeurde door middel van trapfietsen als een soort hometrainer met daarnaast ook een ventilator, die eveneens op stroom bediend kon worden. Opvallend zijn dan ook alle buizen die door de kelder lopen en die nodig waren bij deze overdruk én... voor water, elektra en centrale verwarming. Ook was er een filterschacht gevuld met kiezels die, naar men zei, gebruikt werd om regenwater voor eventueel gebruik te filteren. Aanwezig waren eveneens vele chemische toiletten, die

verpakt in dozen opgeslagen lagen naast uitklapbare slaapstretchers en er was ook een speciale wasruimte ingericht. De grootste ruimte was bedoeld als centrale ruimte. Je kon daarbinnen ook via een schacht met metalen beugels naar boven klimmen, zodat je door een metalen vergrendelingsluik weer op de begane grond kwam. De opgeslagen spullen werden enige tijd later in 1986 opgehaald op order van de gemeente door de toenmalige BB, die toen ontbonden werd.

Leden Bescherming Bevolking Helmond

In Helmond waren velen onder de bevolking lid van de BB. Ook mijn eigen ouders hadden een uniform thuis in de kast hangen in de jaren 50/60. Vader als lid van de verbindingdienst en moeder bij de sociale ondersteuning. Aan de deurpost van de voordeur hing duidelijk zichtbaar een plaatje van de BB.

Kelder en trappengat van Commandobunker Helmondselaan. Bron: VS Peelland

Hoofd van kring Helmond was de heer J. Schotte, officier buiten dienst. Hij had daarnaast nog enkele vaste medewerkers op kantoor aan de Torenstraat, waaronder onderbaas de heer Backes, verder de heer A. Colen en de heer A. Niessen, geheel ondersteund door een secretaresse. De heer Niessen was daarbij speciaal gericht op de buitendienst. Ook was er een vaste beheerder van het magazijn de heer Vlemmings.

Burgervoorlichtingscampagne

In 1961 werd een pakket van vier brochures huis-aan-huis bezorgd met als titel "Wenken voor de bescherming van uw gezin en uzelf". Hierin adviseerde de overheid de burger hoe in huis te handelen bij met name bombardementen (met kernwapens). Ook op scholen in Helmond gebeurde dat en kregen de leerlingen voorlichting via film en oefening in de school zelf.

Wordt de BB weer actueel?

Het zal duidelijk zijn dat er de laatste tijd meerdere signalen zijn die een bepaalde mate van dreiging in zich

hebben. Door de regering worden wij als burger bewust gemaakt en gewezen op mogelijke calamiteiten in de toekomst. Denk daarbij ook aan het advies voor het aanschaffen van een noodpakket om een aantal dagen te kunnen overleven mocht er zich wat voordoen.

En wie weet komt ook het begrip 'Bescherming Bevolking' weer in beeld zoals we dat kennen uit het verleden. «

Bronnen:

- Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
- Familie Niessen
- Vrijeschool Peelland
- Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
- Site Museum Bescherming Bevolking
- Koude Oorlog.nl
- IsGeschiedenis
- Dossier Herinneringen aan de Koude Oorlog (Inzichten.nl)
- Wikimedia Commons Bescherming Bevolking
- Archief Dienst Publieke Werken Helmond, periode 1918-1955
- Staatsblad van het Koninkrijk Der Nederlanden no. 548. Besluit november 1952
- Civiele verdediging in het tijdperk van de wederopbouw Tine van Merwijk
- Stichting Nationale Collectie Bescherming Bevolking

Folders over een particuliere schuilkelder en de BB.

Bron: Rijksdienst Cultureel Erfgoed

BB-speldje

Bron: privé

Relieken van het 'Rijke Roomse Leven'

Deel 4

door *Martin van Veghel*

In dit vierde deel over de Helmondse kerken gaan we verder met twee monumentale gebouwen die niet meer functioneren in de geest waarvoor ze oorspronkelijk gebouwd werden. Namelijk voor de viering van de rooms katholieke eredienst. Ze staan alle twee nog overeind en hebben een andere inhoudelijke rol in de Helmondse samenleving ingenomen.

Van Veghel tot Veghel
Sint-Leonarduskerk, (1939-heden)

Deze net vooroorlogse kerk is vernoemd naar Leonardus van Veghel, de enige Heilige die 's-Hertogenbosch heeft voortgebracht. Op 9 juli 2022 was het 450 jaar geleden dat Sint Leonardus Veghel in Brielle, samen met achttien andere martelaren, om het leven werd gebracht. Hij werd in 1527 geboren als zoon van een kaarsenmaker, Goyard Veghel. Hij groeide op in de Postelstraat. Hij was sinds 1556 als priester werkzaam in Gorcum (tegenwoordig Gorinchem geheten). Bij de gevangenneming van de priesters fungeerde hij als woordvoerder voor de hele groep. Hij werd als tweede na Nicolaas Piek opgehangen door de watergeuzen. In 1675 werden de martelaren eerst door paus Clemens X zalig en een kleine twee eeuwen later, in 1867, door Pius IX heilig verklaard. Hun feestdag, als martelaren van Gorcum, is 9 juli.

Toren van de Leonarduskerk. Foto: beeldbank Cultureel Erfgoed

De grote parochiekerk is een sobere variant van expressionistische stijl volgens de school van Dom Bellot ook wel Delftse school genoemd. Zij werd met de aangrenzende pastorie gebouwd in 1939-1940, maar de consecratie van de kerk kon vanwege de oorlog pas op 9 juli 1947 plaatsvinden in een traditionalistische trant. Het ontwerp van de kerk kwam van de Helmondse architect Cor Roffelsen en de Nijmeegse architect Hendrik Christiaan van de Leur. Deze had al enige ervaring met het bouwen van kerken. Hij ontwierp eerder al kerken in Bolsward, Utrecht en Leuth. De kerk met een bijbehorende begraafplaats, een wijkgebouw en met een aparte kleuter-, meisjes- en jongensschool moest het

kerkelijk centrum vormen van de in 1938 opgerichte Leonardusparochie, de vijfde parochie van Helmond. De snelgroeiende arbeidersparochie omvatte het pas aangelegde noordelijke deel van de stad. De situatie van de kerk in het verlengde van de Dijksestraat en parallel aan de gelijktijdig aangelegde Wethouder Ebbenlaan berust op een planmatige uitleg van de stad. Al eerder was deze locatie met een ruim kerkplein op de kruising krachtig op de kaart gezet door de Rotterdamse architect Albert Otten in een door hem ontworpen en al in 1920 vastgesteld uitbreidingsplan.

De in kruisvorm gebouwde kerk met massieve fronttoren is conform de liturgie

Gravure van Leonardus van Vechel uitgegeven door Jacob Mathan in 1617. Collectie: Voorhelm Schneeuvoogt

Het fraaie beeld boven het voorportaal van de Leonarduskerk, waarvan de maker onbekend is. Foto: Leo van der Zanden, collectie: RHCe

georiënteerd op het oosten. De kerk is opgetrokken in een zorgvuldig metselverband in rode baksteen met sluitstenen, en venster- en deuromlijstingen in de gevels. Voor de binnenmuren is bruine Waalse baksteen toegepast. De fronttoren heeft grotendeels een blinde massief vierkante onderbouw met hoeklisenen (verticale enigszins vooruitspringende banden hier zonder voetstuk) en wordt bekroond door twee verkleinde achthoekige bouwvolumes met galmgaten en met leien bedekte daken in neorenaissance stijl. De toren bereikt met de spits en koperen haan een hoogte van 58 meter.

De hoofdingang aan de voet van de toren wordt gevormd door drie boog-

vormige ingangen met daarin voorheen houten deuren en natuurstenen sluitstenen in de rollagen. Aan weerszijden van de ingangen, op de hoeken van de toren, bevinden zich zware uitgemetselde steunberen met natuurstenen sluitstenen. Boven de hoofdingang bevindt zich het fraaie, in natuursteen gehouwen beeld van de patroonheilige, Leonardus van Veghel. Deze staat op een uitkragende natuurstenen sokkel die wordt afgedekt door een zadeldakvormige luifel, gedragen door drie bogen. Helaas hebben we niet kunnen achterhalen wie het beeld gemaakt heeft. De onderbouw van de toren wordt aan de bovenzijde geheel rondom geaccentueerd door een rondboogfries.

Opname van de Leonarduskerk nadat de kerk aan de eredienst was onttrokken. De sobere bouwstijl van de 'Delftse school' komt hier goed tot uitdrukking. Foto: beeldbank Cultureel Erfgoed

Onder de middelste rondboog bevindt zich een grote torenklok met uurwerk.

Het middenschip van de kerk met de kruisarmen is gebouwd in een boogconstructie, waardoor de pilaren, zes stuks aan weerszijden, dicht bij de muren konden worden geplaatst waardoor in de oorspronkelijke vorm alle 1000 zitplaatsen vrij zicht op het altaar

hadden. Het schip van de kerk werd verlicht door aan weerszijden vijf hoge samengestelde kerkvensters met horizontale geleding met bovenin een rondlicht. Het priesterkoor had een marmeren vloer, de rest van de kerk was betegeld.

Rechts bevond zich achterin de kerk een aparte kapel. Deze was oorspronkelijk bestemd voor de klooster-

Cornelis (Cor) Roffelsen (Gemert, 5 juni 1889 – Helmond, 27 maart 1958) was als architect actief in heel Zuidoost-Brabant. Hij was tevens vanaf 1912 tot 1920 gemeentearchitect en directeur van de gemeentelijke tekenschool van Deurne. Hij ontwierp daar onder meer landhuis “de Romein” voor H.N. Ouwering en het woonhuis met praktijk en atelier voor Hendrik Wiegersma. Met zijn bouwstijl behoorde hij tot de Delftse School. De Delftse school, die haar hoogtepunt had tussen 1925 en 1955, was een stroming in het traditionalisme in de Nederlandse architectuur die ontstaan was rondom de Delftse hoogleraar ir. Marinus Jan Granpé Molière. Vanaf de jaren '40 maakte de Delftse School geleidelijk plaats voor de Bossche School van Dom Hans van der Laan. In 1919 vestigde Roffelsen zich in Helmond en opende in 1921 onder zijn eigen naam een kantoor in Eindhoven. In 1924 verplaatste hij zijn beroepsactiviteiten naar Helmond. Veel van zijn werken zijn gerealiseerd in Deurne zoals de hierboven genoemde landhuizen, beide rijksmonumenten.

Foto: DeurneWiki, collectie HKD

Hendrick Christiaan van de Leur (Velsen, 12 augustus 1898 – Nijmegen, 8 januari 1994) was een Nederlands architect. Hij ontving op de ambachtsschool in Utrecht zijn opleiding tot timmerman en schooldde zich 's avonds bij tot architect. Op 1 augustus 1922 trad hij als 24-jarige in dienst bij de Franse monnik-architect Dom Bellot, een Benedictijn die een architectenbureau had in de Paulusabdij in Oosterhout en daar kerken en andere gebouwen ontwierp. Van de Leur werkte die uit in bestektekeningen en regelde de bouwvergunningen. Ook werd hij betrokken als toezichthouder bij de bouw ervan. In januari 1829 werd Van de Leur associë-compagnon van Bellot. Die keerde terug naar het klooster te Wisques (Frankrijk) en Van de Leur vestigde zich per 1 september 1929 als zelfstandig architect. In 1936 was Van de Leur bisschoppelijk inspecteur geworden voor het bisdom 's-Hertogenbosch. Dit werk hield in dat hij plannen in ontwikkeling van pastoren en kerkbesturen ging bekijken. Zo werd hij in 1939-1940 ook betrokken bij de bouw van de Leonarduskerk in Helmond.

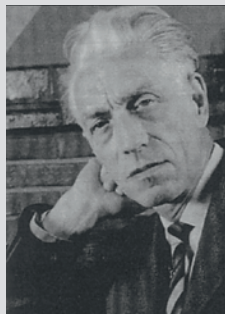

Foto: Wikipedia

Foto uit midden jaren '50 van de Leonarduskerk met rechts de Catharinaschool, gezien van de Dijksestraat. Foto: Jos Pé, collectie: RHCE

zusters. De kerk stond links achterin, via de sacristie en de aangrenzende misdienaarkamer, in verbinding met de pastorie waarvan de hoofdingang aan de Wethouder Ebbenlaan ligt. De pastorie maakt onderdeel uit van het oorspronkelijke ontwerp en vormt samen met de kerk een bouwkundige eenheid. Het rechthoekige gebouw is net als de kerk opgetrokken in rode baksteen met dorpels- en sluitstenen rondom de kozijnopeningen. Thans is in dit gebouw een afdeling van Momentum, specialistische GGZ gevestigd.

De kerk is sinds 1998 niet meer als zodanig in gebruik. In 2007 is de kerk intern verbouwd. De inventaris is (grotendeels) verwijderd en met behoud van de oorspronkelijke pilaren, ramen

en constructie is in de kerk een aantal verdiepingen (drie stuks) aangebracht. Daarbij is de structuur van de kerk ongeschonden gebleven. Het priesterkoor is van vloer tot gewelf open gebleven (zie foto). In 2008 werd in de kerk een uitgebreid gezondheidscentrum met een huisartsenpraktijk, een apotheek, fysiotherapie en nog meer instellingen op het gebied van medische zorg, gevestigd. De verbouwing is gerealiseerd door SATIJNplus Architecten, nu gevestigd in Born. De uitdaging daarbij was om het gebouw zodanig om te bouwen dat het ook voor personen met een niet christelijke achtergrond, toegankelijk werd. De toevoegingen moesten eigentijds zijn en mochten niet detoneren. De vraag is of dat laatste gelukt is. Het antwoord daarop mag uzelf invullen.

Van devotie tot theater
Onze Lieve Vrouw
Tenhemelopneming (1914 – heden)

Met deze kerk gaan we terug naar de geschiedenis van Helmond in de vroege Middeleeuwen. Helmond was toen nog maar een gehucht. In de buurt lag het grotere Rixtel dat al een eigen parochie had met een kerk die toegewijd was aan Maria, moeder Gods.

Toen Helmond groeide kwam er ook daar een kerk en deze kreeg Onze Lieve Vrouw als patrones. Omstreeks 1350 kreeg de stad wallen en poorten en er ontstond een nieuw hart rondom een markt. De Mariakerk kwam daardoor net buiten de stadsmuren te liggen, ongeveer daar waar nu de huidige Eikendreef is. Vanaf 1462 was de kerk in gebruik als kloosterkerk van de Augustinessen

(vrouwelijke tegenhanger van de Augustijnen orde). In 1543 viel de kerk ten prooi aan de vlammen.

Daarvoor, in 1455, was er al een nieuwe parochiekerk in het centrum gesticht. Die kerk werd toegewijd aan Sint-Lambertus zoals ook de later gebouwde en huidige kerk nog steeds die naam draagt. Deze parochie zou eeuwenlang de enige parochie in Helmond blijven. Pas in 1899 kwam daar de Heilig Hartkerk in de Veestraat bij. De sterke toename van de bevolking in die jaren maakte het al snel nodig dat er nog een derde parochie kwam. Deze zou dan aan de westzijde van het kanaal moeten komen. Maar de ontwikkeling ervan kwam niet zo gemakkelijk tot stand.

In 1910 kreeg de pastoor van de Lambertusparochie van het bisdom

Ansichtkaart van de Onze Lieve Vrouw Tenhemelopneming met rechts de Mariaschool.

Foto: J. Leloup - Van Heesels, collectie: RHCe

Den Bosch 150.000 gulden toegezegd voor de aankoop van een terrein en de bouw van een kerk met pastorie in een arbeiderswijk in Helmond. Voorwaarde was dat als kerkpatroon de heilige Antonius van Padua moest worden aanvaard. Dit was de uitdrukkelijke wens van de toen nog onbekende schenker van het bedrag. Dat bleek later de Rotterdamse koopman en effectenhandelaar J.P. Grewen te zijn, een schatrijk man die een grote devotie voor de Heilige Antonius had.

Hoe welkom dit aanbod ook was, de andere voorwaarde van het bouwen in een arbeiderswijk werd een groter probleem, zoals zou blijken. De eerste plannen gingen uit naar het gebied ten oostzijde van de stad waar een sterk groeiende wijk, het Hemelrijk genaamd, was ontstaan. Daarnaast bestond ook al jaren de wens voor het stichten van een parochie aan de westzijde van het kanaal. Deze parochie kon echter moeilijk een arbeiderswijk heten omdat ze niet beperkt zou blijven tot de Haag, maar ook de meer welgestelde wijken aan die zijde zou omvatten.

*Interieur van
de Onze Lieve
Vrouwekerk.
Foto: particuliere
collectie*

Hoofdaltaar van de Onze Lieve Vrouwekerk.

Foto: Marinus van den Elsen

Na veel vijven en zessen werd de knoop doorgehakt en koos men toch voor het stichten van de parochie in het Hemelrijk. Voor de bouw van de kerk, pastorie en scholen werd grond gekocht aan de Blinkersestraat, tussen de Heistraat en de Beelsstraat. Het bouwplan voor de kerk en de pastorie werd in gang gezet en het project aanbesteed. Maar aan kanaalzijde stonden anderen op, die met verzamelde handtekeningen naar Den Bosch gingen om daar de stichting van de nieuwe kerk aan de westzijde

van het kanaal te gaan bepleiten. En deze actie had succes. In april 1911 kreeg de bouw-pastoor, Van der Hagen, een brief om voorlopig niet tot aanbesteding van de kerk aan de Blinkersestraat over te gaan. In november 1912 benoemde de bisschop wederom kapelaan Van der Hagen als bouw-pastoor, maar nu voor de bouw van een kerk in Helmond West. En die kwam in de omgeving van de Steenweg en niet verderop in de Haag zoals de mensen daar hadden gehoopt en verwacht.

Eerst werd begonnen met de bouw van een meisjesschool aan de Kromme Steenweg. Het ontwerp voor de school kwam van architect Lambert de Vries,

die zich toevallig eerder met anderen had beijverd voor de stichting van de nieuwe parochie in Helmond-West. Op 28 januari 1914 kon de school officieel worden geopend. Nadat de Mariaschool was gereedgekomen, werd in hetzelfde jaar een begin gemaakt met de bouw van de kerk. Die werd toegewijd aan Maria, met als volledige naam: Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming. Als tweede en derde patroon werden de Heilige Antonius van Padua en de schutspatroon van de stad, Sint-Lambertus toegevoegd.

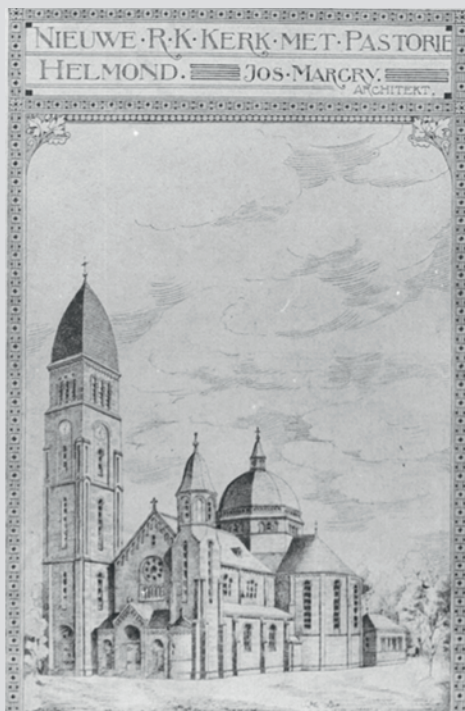
Het ontwerp van de kerk kwam van architect Jos Magry. De bouwwerkzaamheden startten op 1 april 1914. De totale bouw van de kerk vond echter in twee fasen plaats. Eerst kwamen het koor met dwarsschip en de viering-koepel gereed. Dat was in 1915. Maar de tijdsomstandigheden werkten niet mee.

In augustus 1914 brak de eerste wereldoorlog uit en dat veroorzaakte mede dat er een grote geldcrisis ontstond. Pas in 1925 werd begonnen met de verdere voltooiing van de kerk met het schip en de beide westtorens. Het gebouw werd in 1926 voltooid en op 9 juli 1928 plechtig ingewijd.

Architect Jos Margry
Foto: Wikipedia

Ontwerptekening
van de Onze Lieve
Vrouwekerk.
Foto: particuliere
collectie

Josephus Cornelius Franciscus (Jos) Margry (Rotterdam, 7 februari 1888 - aldaar, 20 maart 1982) behoort tot het bekende uitgebreide architectengeslacht Margry, oorspronkelijk afkomstig uit Frankrijk. Jos was de zoon van architect Albert Margry (1857-1911). Studeerde bouwkunde aan de Technische Hogeschool Delft. Bij het plotseling overlijden van zijn vader in 1911 nam hij diens architectenbureau plus atelier voor kerkelijke kunst over. Een aantal lopende grote opdrachten, waaronder de Onze Lieve Vrouwekerk in Helmond, moesten tot een goed einde worden gebracht. Vervolgens kon hij zijn eigen architectuurlijn gaan uitzetten. Hij zou in totaal dertien kerken ontwerpen. Bekende kerken van zijn hand zijn de Antonius van Paduakerk, Groesbeeksestraat te Nijmegen (1917) en samen met Jan Stuyt de Cenakelkerk/Antonius van Paduakerk (1914) in Heilige Landstichting bij Nijmegen. Evenals zijn vader Albert dankte Jos een aantal opdrachten aan Johannes Grewen, Rotterdams zakenman en naaste familie, die zijn kapitaal aanwendde voor de bouw van kerken gewijd aan St. Antonius van Padua. Voorwaarde was dan wel dat de kerk Antonius van Padua moest heten. Margry werkte voor wat de kerkenbouw betreft in zowel de neogotische als in de neoromaanse stijl, zijn latere ontwerpen van woningen, winkels en andere gebouwen, zijn eerder modernistisch. Drie van zijn zoons, Jan, Fons en Joost, zouden ook in de architectuur (en stedenbouw) terecht komen.

Huismanshof met op de achtergrond de Onze Lieve Vrouwekerk. Door de aanleg van de Traverse moest dit steegje het veld ruimen. Foto: particuliere collectie

De kerk is ontworpen als een kruisbasiliek in neo-romaanse stijl. De zijbeuken zijn versmald tot zijgangen. Het middenschip bestaat uit twee traveeën gelegen tussen ingangspartij en het dwarsschip. De scheibogen tussen de traveeën zijn door hun forse breedte verworden tot kleine traveetjes. De pijlers hebben de vorm van een Grieks kruis gekregen en hebben basementen uit baksteen met een natuurstenen overgangselement naar de pijler.

De plattegrond kent grote gelijkenis met andere laat romaanse kerken die we nog steeds kunnen terugvinden in het Rijnland. Ook in de vormgeving van het exterieur zien we die invloed nog steeds, evenals in die van de torens en in de versieringen van Lombardische

friezen, de lisenen en grote blinde bogen. De ingangspartij van de kerk heeft drie portalen geflankeerd door twee torens. Boven het middenportaal bevindt zich een roosvenster met daaronder zes rondboog venstertjes. De torens in de westgevel zijn heel typisch erg ongelijk in hoogte. De koepel die in het intern een enorme blikvanger is, heeft uitwendig een hoge, achthoekige tambour (een ronde of meer hoekige onderbouw waarop een koepel rust). Het middenschip, het koor en het dwarsschip zijn afgedekt met zadeldaken. De halve kegeldaken van de drie abscissen zijn sluitelementen.

De muur-en gewelfschilderingen

Deze schilderijen van de hand van Charles van Eyck zijn kunsthistorisch gezien van groot belang. Van Eyck heeft deze pas later, tussen 1940 en 1949 aangebracht. De schilderijen hebben vergelijkbare Italiaanse invloeden. Dat valt te verklaren doordat Van Eyck op jonge leeftijd naar Italië was vertrokken om daar te gaan werken. Op diverse plaatsen in de kerk zijn scènes uit het leven van Christus afgebeeld. Voor een uitgebreide beschrijving van de schilderijen, die nog steeds zichtbaar zijn, kan ik verwijzen naar meer uitgebreide beschrijvingen van de kunstwerken in een artikel dat collega Marinus van der Elsen daarover schreef en dat opgenomen is in HH 1, zomer 2008*.

Een noodzakelijke onderhoudsbeurt van de kerk zo rond 2010 bleek financieel niet haalbaar voor de parochie en in 2012 werd besloten om de kerk buiten gebruik te stellen. Op 26 augustus van dat jaar was de laatste eucharistieviering. Per 1 september van

*De fraai
beschilderde
koepel van de
Onze Lieve
Vrouwekerk.
Foto: Marinus van
den Elsen*

2012 werd het kerkgebouw verhuurd aan de Gemeente Helmond.

Omdat Helmond op dat moment geen theater meer had, besloot men om de kerk te transformeren tot tijdelijk theater. En dit bleek een goede greep. Helmond raakte enthousiast, maar ook de beperkingen kwamen naar boven en de mogelijkheden voor grotere voorstellingen, die vrij beperkt waren. In 2015 wordt besloten om de locatie als theater te handhaven en een grote verbouwing

te gaan plegen. Maar dat bleek nog niet zo eenvoudig. De kerk is een rijksmonument en ook de binnenkant bezit historische waarden. Voor het ontwerp en een verbouwingsplan wordt architectenbureau Van Dongen-Korbusch uit Amsterdam aangetrokken. Zij pakken de kerk op, als een mooi kadootje en besluiten het totaal niet te verhullen achter nieuwbouw of een nieuwe gevel. Daartoe is gekozen voor een transparant paviljoen dat zich als het ware om de kerk heen vouwt. Door het dak ervan

zo dun mogelijk uit te voeren, doet de aanbouw vederlicht aan en blijft het klas-sieke karakter van de kerk onaangetast.

Het dak raakt de kerk niet fysiek. Een glazen rand zorgt dat er daglicht kan binnen komen en men kan van binnen uit de gevel van de kerk nog ervaren. 's Avonds wordt de kerk van binnenuit aangelicht en deze is dan met het verlichte paviljoen ook vanaf de Kasteeltraverse al van verre te

bewonderen. De hoofdingang van het nieuwe theater hebben de architecten niet aan de oorspronkelijk westzijde gepland maar verplaatst naar de zijde van de Kromme steenweg. Hierdoor is meteen een verbinding met het centrum gecreëerd. De gevel van het paviljoen kan in de zomer volledig worden geopend en kunnen culturele activiteiten van binnenuit naar buiten gebracht worden. Helmond heeft er met dit gebouw een publiekstrekker bij gekregen.

«

Bronnen:

- Rijksmonumentenregister
- Wikipedia - Reliwiki
- Uitgave OLV- Onze parochie 75 jaar door W. Eijs
- RHC-regionaal historisch centrum
- Website Architectenbureau Van Dongen-Korbusch
- Publicatie Helmonds Heem

Noot:

- * Op de website van de Heemkundekring Helmont kunt u alle eerdere uitgaven van het Heemblad vinden onder > publicaties > Helmonds Heem))

Rectificatie:

Een oplettende lezer wees de redactie op twee foute jaartallen in Helmonds Heem 68 op blz. 29. Het Robustelly orgel stamt niet uit het jaar 1722, maar algemeen wordt 1772 als bouwjaar aangehouden. Guillaume Robustelly was, ondanks zijn Italiaans aandoende achternaam, van oorsprong Duitstalig. Hij werd geboren in Herzogenrath, tussen 1725 en 1728 en overleed in 1793 in Luik. Daar was hij in eerste instantie leerling orgelbouwer in dienst van Jean-Batiste le Picard en later diens opvolger.

De nieuwe foyer van het Speelhuis heeft de ruimte gekregen in een transparant paviljoen dat zich als het ware om de kerk heen vouwt. Foto: Henk Roosenboom

Begunstigers

van de **Heemkundekring Helmont**

BROECKX MAKELAARS

COENEN EN CO

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF

IL BORGO HUIS MET DE LUTS

DE JONGH DAK EN BOUWSERVICE

KUIJPERS BUSINESS PARTNERS B.V.

LAUMÉ RECLAME-DRUKWERK

METAAL MAKELAAR RUUD GRIJPSTRA

MOSMAN AUTOSCHADE

SPOORMAKERS NOTARISSEN

NOTEN GRAFMONUMENTEN HELMOND

SMITS + PRICK ACCOUNTANTS EN ADVISEURS

VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

VERHAGEN & CO SCHILDERWERKEN EINDHOVEN EN HELMOND

WIJNHUIS HELMOND

